

УДК 351.751:343.91-053.6

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.1.26>**Ю. В. Мех,**

докторка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0002-0191-1020>

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті досліджено сутність адміністративної діяльності органів публічної влади у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх, яка є важливим чинником забезпечення публічного порядку та формування правової свідомості молодого покоління. Проаналізовано правову природу профілактичних заходів, що вживаються суб'єктами адміністративної юрисдикції, зокрема органами Національної поліції, службами у справах дітей, закладами освіти, органами місцевого самоврядування, а також визначено проблемні аспекти їхньої взаємодії. Увагу зосереджено на необхідності системного підходу до попередження делінквентної поведінки серед неповнолітніх, включаючи нормативно-правове забезпечення, профілактичне навчання та ефективну комунікацію між інституціями. Розкрито сучасні виклики в адміністративній діяльності профілактичного спрямування, зокрема фрагментарність законодавства, нестачу ресурсів, відсутність дієвих механізмів моніторингу та оцінювання результативності вжитих заходів.

Запропоновано підходи до вдосконалення координації між профілактичними суб'єктами з урахуванням принципів правової держави та найкращих інтересів дитини. Стаття має прикладне значення для подальшої розробки моделей взаємодії у сфері адміністративної профілактики та формування ефективної системи запобігання правопорушенням серед неповнолітніх в умовах трансформації українського суспільства.

Ключові слова: адміністративна діяльність, профілактика правопорушень, неповнолітні, делінквентна поведінка, органи публічної влади, ювенальна превенція, Національна поліція, адміністративно-правові заходи, суб'єкти профілактики, правопорушення неповнолітніх.

Постановка проблеми. У контексті сучасних викликів у сфері правопорядку, особливо в умовах соціальної трансформації та гібридних загроз, питання ефективної адміністративної профілактики правопорушень серед неповнолітніх набуває не лише правової, а й значущої соціальної актуальності. Зважаючи на те, що саме підлітковий вік є критичним етапом соціалізації, коли формуються основи правосвідомості, поведінкові патерни та уявлення про межі допустимого, будь-яке ігнорування профілактичного вектора в роботі з цією групою ризику може мати довгострокові негативні наслідки як для особистості, так і для суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна частина наукових публікацій у вітчизняному правознавстві фокусується на кримінально-правовому реагуванні на вже вчинені правопорушення, тоді як проблема первинної та вторинної профілактики розглядається

здебільшого фрагментарно. Адміністративна діяльність, як складова системи забезпечення публічного порядку, при цьому має потенціал діяти не лише реактивно, а й превентивно, передбачаючи та мінімізуючи ризики девіантної поведінки серед неповнолітніх. Водночас, саме ця ланка механізму попередження є недостатньо дослідженою у науковому дискурсі. Основою дослідження є висновки, зроблені в ході доктринального аналізу наукових праць О. Арутюнова, У. Білощона, Б. Ісмаїлова, Н. Крестовської, К. Пісоцької, Г. Терещук, Н. Юзікової та ін. Водночас необхідність глибокого аналізу адміністративно-правових інструментів у сфері профілактики обумовлена не лише частотою правопорушень, які вчиняються неповнолітніми, але й складністю їх етіології, що передбачає міждисциплінарний підхід із залученням кримінології, соціології, психології та адміністративного права. З огляду на це,

метою наукової статті є обґрунтування специфіки та ефективності адміністративної діяльності, спрямованої на попередження правопорушень серед неповнолітніх, з акцентом на її нормативно-правовий зміст, суб'єктний склад, форми та методи реалізації.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан суспільства засвідчує наявність системних викликів, які безпосередньо впливають на рівень правопорядку серед молоді. Особливу увагу в цьому контексті слід приділяти неповнолітнім як найбільш вразливій категорії осіб, що знаходяться на етапі формування життєвих орієнтирів, морально-етичних установок та правової свідомості. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх набуває ключового значення у забезпеченні правового порядку й потребує ефективної адміністративної діяльності з боку уповноважених органів. Зважаючи на значну кількість девіантної поведінки серед підлітків, недостатність традиційних методів виховання та вплив зовнішніх чинників (економічна нестабільність, інформаційна деструкція, військові дії), адміністративна діяльність у цьому напрямку потребує осмислення, переосмислення та переорієнтації.

У системі права України адміністративна діяльність щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх належить до сфери виконавчої влади й ґрунтується на нормах публічного адміністративного права. Вона характеризується імперативно-організаційним впливом державних органів на поведінку неповнолітніх, які ще не досягли віку адміністративної чи кримінальної відповідальності або перебувають у зоні ризику через об'єктивні та суб'єктивні чинники. Центральним завданням є недопущення порушень норм матеріального права шляхом реалізації заходів адміністративного впливу, спрямованих на виявлення, усунення та нейтралізацію причин і умов протиправної поведінки.

Можемо зазначити, що адміністративна профілактика правопорушень серед неповнолітніх – це цілеспрямована діяльність уповноважених суб'єктів публічної влади, спрямована на запобігання протиправній поведінці, шляхом застосування заходів адміністративного впливу та превентивної роботи. Основними завданнями такої діяльності є: виявлення осіб із підвищеним ризиком правопорушень; усунення умов, що сприяють девіантній поведінці; формування правової свідомості в молоді; налагодження

міжвідомчої взаємодії з освітніми, медичними та соціальними структурами.

Юридичне підґрунтя профілактики закладено в Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [7], Законах України «Про охорону дитинства» [5], «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [4], «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [6], «Про Національну поліцію» [3], а також у Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх [9]. Особливої уваги заслуговує стаття 11 КУпАП, яка прямо визначає, що особа, яка на момент вчинення адміністративного правопорушення не досягла шістнадцятирічного віку, не підлягає адміністративній відповідальності. У таких випадках, відповідно до статті 184 КУпАП [7], відповідальність за невиконання батьками або особами, які їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей може бути покладена саме на дорослих. Таким чином, адміністративна відповідальність у цьому випадку є опосередкованою, а профілактика – первинною формою реагування. Одним із ключових суб'єктів у механізмі адміністративно-правової профілактики є органи Національної поліції України, повноваження яких закріплені у статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» [3].

Ювенальна превенція – це не просто напрям діяльності, а повноцінний інститут адміністративного управління, що передбачає проведення облікових, профілактичних, аналітичних і контрольно-наглядових заходів щодо дітей, схильних до правопорушень або які вже вчинили їх, але не досягли віку притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності. Зокрема, положення п. 1 ч.1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» визначають обов'язок поліції здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень [10]. На практиці ювенальні інспектори щоденно здійснюють патрулювання, обстеження умов проживання, ведення профілактичного обліку неповнолітніх, які мають проблеми з поведінкою. Наприклад, в окремих регіонах України, таких як Київська, Харківська та Одеська області, упродовж 2024 року активно діяли мобільні групи поліції, які виявляли неповнолітніх, що систематично пропускали навчання, вживали психоактивні речовини або перебували у сім'ях із підвищеним рівнем домашнього насильства. У результаті спільної діяльності поліції та служб у справах дітей вдалось зменшити кількість повторних

правопорушень серед підлітків на 21% порівняно з попереднім роком. Варто підкреслити, що адміністративна профілактика є не лише правоохоронною функцією, а й формою забезпечення прав і свобод дитини. Це чітко простежується в положеннях статті 19 Конституції України [8], відповідно до якої органи державної влади зобов'язані діяти лише в межах, визначених законом, а кожне втручання в особисте життя дитини має бути обґрунтованим, пропорційним та виправданим потребами безпеки. Цей баланс має забезпечуватись також через механізми адміністративного нагляду, передбачені у Законі України «Про звернення громадян» [2], де у ч.4 ст.16 зазначено, йдеться про скарга в інтересах неповнолітніх і недієздатних осіб подається їх законними представниками.

Окрему увагу необхідно приділити спеціальним установам для неповнолітніх, таким як центри соціально-психологічної реабілітації, приймальники-розподільники та інші заклади тимчасового перебування дітей, що порушили правила поведінки або стали жертвами жорстокого поводження. Порядок функціонування цих закладів визначений відповідними положеннями Типового положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 № 87 [11]. З практичної точки зору, ці установи є формою реалізації адміністративного втручання без судового провадження, що створює умови для корекції поведінки неповнолітнього без криміналізації його статусу. Такий підхід дозволяє застосовувати комплексні методи реадaptaції – індивідуальні бесіди, психокорекційні тренінги, соціальну підтримку. Не можна оминути й інструмент адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі у неповнолітньому віці. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», до таких осіб можуть застосовуватися обмеження у виборі місця проживання, часу перебування на вулиці тощо [1]. Проте, в контексті захисту прав дитини ці заходи потребують особливої делікатності, адже надмірний адміністративний контроль може сприяти повторній девіантній поведінці внаслідок соціального відчуження. Практика Європейського суду з прав людини демонструє, що профілактичні заходи мають базуватися не на презумпції небезпеки, а на об'єктивній оцінці ризиків.

Ще одним адміністративно-правовим елементом є складання протоколів про адміністра-

тивні правопорушення, які часто стосуються саме батьків або опікунів. Водночас, згідно з вимогами статті 256 КУпАП, протокол має містити точний опис правопорушення, обставини його вчинення та пояснення особи. Це важливо, оскільки в багатьох випадках практика показує, що саме підлітки маніпулюють поведінкою, а адміністративна відповідальність батьків стає засобом покарання без глибокого аналізу ситуації.

У практиці адміністративної діяльності помітною є орієнтація на формальні заходи (наприклад, облік у підрозділах ювенальної превенції, адміністративне затримання, обмеження доступу до певних об'єктів), однак вони виявляються ефективними лише в поєднанні з індивідуально орієнтованими моделями профілактики. Важливим елементом ефективної адміністративної діяльності є своєчасна і точна діагностика причин ризикованої поведінки підлітка. Часто правопорушення є зовнішнім проявом глибших соціальних, психологічних чи навіть медичних проблем, що залишаються поза увагою. Успішна профілактична робота можлива лише за умови індивідуального підходу до кожного неповнолітнього, за участі фахівців-психологів, педагогів, соціальних працівників. Саме такий міждисциплінарний підхід має стати основою сучасної адміністративної профілактики, яка виходить за межі суто правоохоронної діяльності. Важливу роль відіграють також служби у справах дітей, органи місцевого самоврядування, освітні заклади. Однак проблема полягає у фрагментарності взаємодії між ними. В Україні відсутній сталий механізм координації між різними суб'єктами профілактики. Часто інформація про ризикову поведінку неповнолітнього не доходить до поліції або ж, навпаки, поліція не отримує зворотного зв'язку від освітніх установ. У результаті заходи профілактики носять епізодичний характер і не дають стійкого ефекту [12]. Для подолання цієї проблеми необхідним є створення єдиної бази даних, доступної для всіх уповноважених органів, з дотриманням прав дитини на приватність, а також впровадження інституту регіональних координаторів із профілактики дитячої злочинності. Однією з перспективних форм адміністративної профілактики є впровадження елементів ресторативного правосуддя.

Окремої уваги заслуговує проблема профілактики правопорушень у цифровому середовищі. Поширення кібербулінгу, залучення неповнолітніх до протиправної діяльності через

соцмережі, зростання кількості онлайн-ігрових залежностей потребують оновлення підходів до профілактичної роботи. Традиційні методи – бесіди, лекції, профілактичні заходи – не завжди ефективні для молодого покоління. У зв'язку з цим доцільним є залучення до адміністративної профілактики медіаосвітніх інструментів, створення верифікованих освітніх платформ, проведення інтерактивних онлайн-тренінгів із правової грамотності.

Слід зазначити, що адміністративне право не лише надає інструменти впливу на неповнолітніх, а й покладає обов'язки на державу створити умови для недопущення правопорушень. Це означає, що ефективна профілактика в межах адміністративного права має поєднувати заходи контролю, інформаційного впливу, координації між органами публічної влади, а також правового захисту дитини. Доцільним є затвердження на національному рівні спільних інструкцій, які б визначали не лише дії кожного з суб'єктів профілактики, але й строки, інструменти реагування, порядок обміну інформацією. Подальший розвиток цього напрямку вимагає не лише вдосконалення законодавства, а й підвищення якості правозастосування – через освіту кадрів, аналітику, публічність та прозорість усіх адміністративних процедур.

У процесі проведеного дослідження було виявлено низку організаційних, нормативно-правових та практичних проблем, що стримують ефективну реалізацію адміністративної діяльності у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх. З урахуванням отриманих результатів було розроблено комплекс практично орієнтованих рекомендацій, спрямованих на вдосконалення механізмів взаємодії суб'єктів профілактики, оптимізацію правового регулювання та підвищення результативності профілактичних заходів. Зазначені пропозиції мають прикладне значення та можуть бути використані у нормотворчій, освітній і правоохоронній практиці.

1. Прийняття окремого Закону України «Про профілактику правопорушень серед неповнолітніх». Станом на сьогодні питання профілактики розпорошені у десятках нормативних актів без єдиної системи. Прийняття спеціального закону дозволило б: чітко визначити суб'єктів адміністративної профілактики (Національна поліція, служби у справах дітей, заклади освіти, медичні заклади, громади); затвердити механізм взаємодії між ними (строки реагування, порядок передачі інформації, відповідальність

за бездіяльність); встановити уніфікований облік дітей «групи ризику» з гарантіями конфіденційності.

2. Внесення змін до КУпАП з метою деталізації підстав для притягнення батьків до відповідальності. На практиці часто трапляються випадки, коли протокол на батьків складається без належного аналізу їхньої поведінки. На нашу думку, було б доцільно закріпити обов'язкову вимогу обстеження житлово-побутових умов перед складенням протоколу; ввести диференційовану відповідальність залежно від повторності чи умисності порушення; передбачити можливість попередження як першого заходу впливу.

3. Створення державної програми з фінансуванням на місцевому рівні. Програма має включати: мікрогранти для шкіл на правопросвітницькі заходи; підтримку молодіжних лідерських ініціатив; залучення громадських організацій до реалізації профілактичних проєктів.

Висновки. Адміністративна діяльність щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх є надзвичайно важливим і водночас недостатньо впорядкованим елементом державної політики у сфері захисту дитинства. Незважаючи на формальну наявність нормативної бази, вітчизняна практика свідчить про фрагментарність та несистемність превентивних заходів, а також про наявність істотних організаційних, методичних і кадрових проблем, що перешкоджають ефективній реалізації адміністративної профілактики. На основі аналізу чинного законодавства та емпіричних спостережень було зроблено висновок, що ключовими умовами підвищення ефективності адміністративно-правового впливу є: чітке розмежування повноважень суб'єктів профілактики; нормативна регламентація механізмів міжвідомчої взаємодії; запровадження індивідуалізованих моделей впливу на неповнолітніх з урахуванням ризик-факторів; а також підвищення правової культури працівників, задіяних у роботі з дітьми. Важливим є також перегляд підходів до правового статусу неповнолітнього в адміністративній профілактиці: він має сприйматись не як об'єкт потенційної загрози, а як суб'єкт із гарантованими правами, потребами й можливістю бути почутим. З огляду на сучасні виклики, зокрема воєнний стан, внутрішнє переміщення дітей, зростання рівня соціальної дезадаптації, особливої ваги набуває створення гнучких профілактичних моделей, які базуються на поєднанні контролю й підтримки, правового впливу й гуманного

підходу. Таким чином, адміністративна профілактика правопорушень серед неповнолітніх повинна розвиватися у напрямі комплексності, наукової обґрунтованості, міжвідомчої скоординованості та реальної підзвітності. Саме такий підхід дозволить не лише зменшити кількість правопорушень серед підлітків, а й закласти основи для формування свідомого, відповідального, правового покоління.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.2004 № 264/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/393/96-%D0%B2%D1%80>
3. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
4. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 № 20/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
6. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Схвалено Розпорядженням КМУ від 24.05.2011 № 597/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011#Text>
10. Мех Ю.В., Уварова М.В. Поліцейські заходи примусу та превентивні заходи: умови та особливості застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 482-485.
11. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF#Text>
12. Recommendation Rec(2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice. Council of Europe, 2003. URL: <https://rm.coe.int/16806f3f1c>

Mekh Yu. V. Administrative Activity in the Prevention of Juvenile Delinquency

The article explores the essence of administrative activities carried out by public authorities in the sphere of preventing juvenile delinquency, which plays a crucial role in maintaining public order and shaping the legal consciousness of the younger generation. The legal nature of preventive measures applied by administrative jurisdiction bodies examines, particularly the National Police, child welfare services, educational institutions, and local self-government bodies, while identifying problematic aspects of their interaction. The study focuses on the need for a systematic approach to preventing deviant behaviour among minors, including legal regulation, preventive education, and effective institutional communication. The paper highlights contemporary challenges in administrative prevention activities, such as fragmented legislation, insufficient resources, and the absence of effective monitoring and evaluation mechanisms. The author proposes ways to improve coordination among preventive actors in accordance with the principles of the rule of law and the best interests of the child. This research is of practical value for the further development of cooperation models in the field of administrative prevention and the creation of an effective system to combat juvenile offenses under the conditions of Ukraine's ongoing societal transformation.

Key words: administrative activity, offense prevention, minors, delinquent behaviour, public authorities, juvenile prevention, National Police, administrative legal measures, subjects of prevention, juvenile offenses.